

Kuidas võiks kodu avardada lapse silmaringi?
=====

Kodu peamiseks ülesandeks kasvatusel alal peetakse tundmuste või elamuste ja ühiskondlikkude harjumuste pakkumist lapsele. Selle ülesande täitmiseks on tal ka tööpoolest kõige enam eeldusi olemas. Lapse silmaringi avardamise all mõtleme aga peamiselt teadmiste pakkumist. Seda ülesannet oleme harjunud jätma enamasti kooli hoolde. Täna ma võtaksin vaatluse alla, kas kodu siiski ka sellel alal ei saaks rohkem ära teha, kui ta tavalisest teeb.

Koolis omandatud teadmised on süstemaatilised, kavakindlad, enamvähem ümmargused. Kindel on, et ses suhtes kodu kunagi kooliga võistelda ei saa. Koolis omandatud teadmiste suureks puuduseks on aga see, et nad jäävad teoreetilisteks, raamatulisteks ja ununevad seepärast ruttu. Suured kasvatus-teadlased on ikka rõhutanud, et õige teadmiste omandamise viis oleks nende leiutamine uuesti -õpetaja juhtimisel. Kuidas oleks see aga meie 40-50 õpilasega klassis ja praeguste koormatud õppekavade juures võimalik? Peame leppima kui paratamatusega, et lapsed enamajao teadmisi koolis omandavad valmis kujul raamatutest või õpetaja seletustest. Tagajärjeks on, et lapsel ei tekki nende teadmistega ühenduses mingeid

elavamaid kujutlusi, vaid nad jäävad talle kunstlikult külgi poogituks ja ununevad varsti.

Teisem on olukord kodus. Seal on harilikult ainult mõne lapsega tegemist ja vanematel on võimalik neid isiku kohaselt juhtida. Ka on kodune elu palju mitmekesisem, kui elu kooliklassis. Vanemate tuhanded askeldused olgu kodus majapidamises, olgu leivateenistuse juures, pakuvad loetlematuid võimalusi elavaks vaateõpetuseks. Eriti rikas oli nende võimaluste poolest endisaegne talupojakodu, kus enamik tarbeasju valmistati algusest lõpuni kodus ja laps nende valmistamist nägi ning isegi selle juures kaastegev oli. Üks vanemapõlve saksa pedagooge kirjeldab oma lapsepõlve kodu järgmiselt:

"Leib ja õlu, särk ja jakk, ei miski sattunud me silmapiiri, mille valmistamise kohta meil poleks olnud ~~ka~~ kaemuslike teadmisi. Isegi nende asjade tekkimist, mida meie ise ei tootnud, võisime näha: rätsep tuli ja lõi kas suurel ülesseatud klapplaua suurt paberist ^{lõigete} ~~maatri~~ järgi riide ülikonna jaoks lahti, siis istus ta, otse ime näha, kokkukeeratud jalgadega samale lauale ja õmbles riide tükid kokku. Kevadeti ja sügiseti tuli puusepp mõneks päevaks majja, parandas ja meisterdas uut, hõõveldas ja saagis, meie muidugi pealt vaatamas ja mõnikord isegi käsi külge panemas. Mis majjja

ei tulnud selle, otsisime ise üles. Vana kingsepa juures olime sagedased külalised: ootasime tunni, et kaasatoodud jalanõusid pärast parandamist jälle kaasa võtta, ja vaatlesime vahepeal kuidas meister naha ja liistudega askeldas, naasklit ja pigi- niiti, haamrit ja nuga käsitus või õhtul täidetud vee klaasi abil viletsa õõlambi valgust ühele punktile keskendas."

UUs aeg on siin küll mõndagi muutnud. Mõnegi kodusvalmi- statud eseme asemele on astunud vabrikukaup. Talust tallu käi- va rätsepa ja kingsepa tüüp on muutumas üsna haruldaseks, sest riided ja jalanõud ostetakse poest. Siiski on meie talupojako- duses veel paljugi säilinud, mille nägemist ja kaasategemist ei suuda asendada ükski ekskursioon ega pildid kooli klassis. Niisugused tegeliku elu voolust omandatud teadmised seisavad meil sageli eluotsani meeles, eriti, kui nad on seotud meile armsate inimestega.

Et osavõtt kodusest elust ja tööst lapsele kujuneks tõe- sti arendavaks, selleks on vaja, et vanemad teda teadlikult juhiksid, ta pilku kõige olulisemale suunates ning silmaga nähtavat sõnadega täiendaksid. Veel parem on seda teha küsi- muste asetamisega, kui kätte näidatakse ~~hallikad~~ , kust laps nendele küsimustele vastused võiks leida.

~~Kuigi~~ ~~loodne~~ talumajapidamine suurel määral tarvitab, masina abi; ~~siis~~ ^{ka need} pakuvad ~~ka need viimased~~ lapsele palju

arendavat ja õpetlikku. Peaaegu igas talus käib kord aastas rehepeksumasin. Kui palju on lapsel seal näha ja õppida, peaaes et leiduks keegi kes temale seda asjalikult näitaks ja seletaks. Lapsele kes rehepeksumasina keerulist ehitust veel ei taipa on koorelahutaja, võimasin või kohviveski küllalt huvitavad esemed. Veskile minnes ei peaks isal raske olema mõnikord ka poega või tütart kaasa võtta, et temale ära seletada, kuidas nii lihtne asi nagu vesi keerulised rattad ja völliid käima paneb ja need omakorda terad jahuks muudavad. Kui isal on asja saeveskile, siis võib ta lapse ka sinna kaasa võtta, et laps sellegi tegevusega tutvuks. Turba kaevandus, telliskivi-^{müüri}tööstus jne. - nende kõigiga tutvumine tuleb lapsele kindlasti kasuks.

Omaette salapäraseks maailmaks on lapsele köök. Leek lainetab pliidi all, pada keeb podisedes ja aurates, pann säriseb, kõikjal lõhnab ja on soe. Laps on siin kõige imelikumate muudatuste tunnistajaks: jahust ja munast saab tainas, tainast kollane kook, mis panni peal pruuniks küpseb; kartulid, mis alguses on kõvad, muutuvad keedes pehmeks, rasv ja või sulavad mõne hetkega, tilk vett, langedes pliidi rauale, muutub silmapilkselt iseäraliku sisina saatel auruks. Kui palju on siin näha ja õppida, kui vaid jällegi oleks keegi kes õpetaks.

Mis on kooli keemiakabinett selle mitmekesiduse kõrval?

✓ Peale selle, mis laps vahetumalt ümbruse elus tähele paneb on vanematel võimalik ilma suurema vaevata temale anda kunstlike ülesandeid lahendada ~~enda~~ ^{Oletame} näiteks, ^{et} võtame lapse heinamaale kaasa ja juhime ta tähelepanu seal ussina looklevale ojale. Miks teeb oja nii palju kõverusi? Miks ei voola vesi otse? Kui laps muidu ei leia arukat lahendust, siis laseme tal vee ja liivaga mängides vaadelda vee nirede tekkimist või juhime ta tähelepanu samale nähtele kevadisel lume sulamisel.

On laps selle probleemi lahendanud, siis on tal kerge leida vastust, kui me talt küsime, miks on maanteed kõverad, kuigi meile kõigile oleks mugavam, et nad oleksid sirged. Laseme tal vaadelda mõne äsjatekinud teeraja kõverusi.

Või oletame, et teie laps ei tea veel midagi päikese süsteemist ega keerlemisest. Laske ta ühel õhtul vaatleb teraselt päikese loojumist ja peab täpselt meeles koha, kus tuline ketas vajus vaatepiiri taha. Järgmisel homikul äratage ta päikese tõusu vaatama ja laske tal pidada ^{meeles} koht, kus päikese serv kerkis üles. Kuidas sai päikene öö jooksul lännest itta? Kuidas ta saab päeva jooksul idast läände? Kui olete koos lapsega vaadelnud päikese tõusu ja loojumist suvel, siis tehke seda sama ka kord talvel. Siit järgmine samm edasi viib päikese kella ehitamisele ja kujutlegem oma poja rõõmu, kui ta oma päikese kella järele võib

reguleerida teie sageli seismajääva vana köögikella käiku.

Prantsuse kirjanik JeanJacques Rousseau toob oma kasvatusromaanis „Emile, milles¹ olulisemad kohad on tõlgitud ka eesti keelde, rea näiteid selle kohta, kuidas üsna lihtsalt võimalik on last looduse nähetesse sisse juhatada. Oletame näiteks, et lapsele on vaja seletada kaalude põhimõtet. Selleks pole vaja muud kui võtame kepi ja paneme põigiti üle tooli selja² toe; kepi mõlemasse otsa riputame kord võrdsed kord erinevad raskused ja reguleerime nende tasakaalu sel teel, et tõmmame keppi kord ühele kord teisele poole. Lapsele saab peagi selgeks et tasakaal sõltub kahest asjaolust: raskuste suurusest ja kepi õlgade pikkusest ja et need mõlemad on vastupidi-proportsionaalsed.

Eelpool toodud näited on võetud³ enam maalapse eluringist. Linnalapse elamuste ja kogemuste ring on niikuinii mitmekesisem kui maalapse oma ja sellepärast on siin kunstliku juhtimist vähem tarvis. Kirev tänavaelu, äride vaateaknad, kino jne. need pakuvad linnalapsele küllalt mitmekesisist vaimutoitu. Vanematel tuleks siiski hoolitseda selle eest, et see kõik ei jääks pääliskaudseks ja ähmaseks. Asjalikkude seletuste ja tähelepanu suunamise abil tuleb erinevad sündmused ja nähted viia isekeskis ühendusse, nii et nendest tekiks⁴ tervikud. Ka linna-
last on kasulik võtta kaasa kord rätsepa, kord kingsepa või

pagari juurde, et ta nende käitistega lähemalt tutvuks. Turg oma mitmekesidusega pakub lapsele kahtlemata väga õpetliku vaatepilti.

Eriti tuleks hoolitseda selle eest, et lapse kujutluste ja teadmiste ring ei jääks ühekülseks. Suurtes linnades võib kohata lapsi, kes üsna hästi tunnevad elektri ja autoasjandust, kes aga kordagi pole veel näinud elavat siga või lehma. Mõnes maa metsakolkas leidub aga lapsi, kellele raudteerong, kino või raadioaparaat on üsna muinasjutulised ~~asjad~~ ^{asjad}. Siia on hädasti vaja tuua tasakaalu ja mitmekesidust. Linnalapsi maale ja maalapsi linna saates on seda võimalik kergesti saavutada. Meie oludes, kus peaaegu igal linnlasel on sugulasi või lähedasi tutavaid maal, ei tohiks mingeid ülepääsmatuid raskusi valmistada lapsi linnast kas või paariks nädalaks suveti maale saata ja ümberpöörduvalt maalt linna.

Ärgem unustagem, et laps on uudishimulik -- ta otse jännuneb uute elamuste ja muljete järele. Vaevalt on ta ennast ajanud jalule ja kahel jalgal kõndima hakanud, kui algab ta avastusretkete lõputu rida. Senikaua kui pööning, kelder või rehealune on uudiseks, veab kiusatus kõigist ema keeldudest hoolimata last sinna. On need avastatud, tuleb järg karjalauda, küüni või lähema kaupluse kätte, linnas aga otsitakse üles salapäraseid õued, varemed, sadam. See on ^{sama} suur nälg elamuste järele, mis hiljem

surub poistele kätte seiklusjutud ja reisikirjeldused kaugetest maadest, kuni viimaks vapramad neist ise kihutavad läbi maade ja üle vee ikka uute avaruste poole. See on inimvaimu vallutuste võidukäik. Ärgem takistagem ta lendu, vaid juhtige ja julgustagem seda, liites omad elukogemused ja teadmised noore meele erksusega ja ulja uudishimu ning elamustejanuga.

Raekoalau 1839